

תרצה יהודה – מפקחת הוראת עברית
הרב יעקב אלבירט – מפקח כולל

פרשת בְּהַר-בְּחֻקֹּתַי

"וַיִּקְרָאוּ בַסֵּפֶר וַיְבִינּוּ בַמִּקְרָא" מדרייקים ומדקדקים בפרשת-השבוע

פעלים בפרשה

גזרת הכפולים – אות זהה בעה"פ ולה"פ

שורש חק"ק: בְּחֻקֹּתַי, חֻקֹּת

שורש שמ"מ: וַנִּשְׁמָו, וְהִשְׁמֹזְתִי, הִשְׁמָה

וַשְׁמָמוּ – הנטייה על דרך השלמים.

במילים שבהן שתי אותיות השורש הזהות מתלכדות, יש דגש חזק שמשלים את האות החסרה.

פעיל וסביל מאותו השורש

בנין פעל ובנין נפעל:

מְכַר, יִמְכֹּר – וְנִמְכַר, תִּמְכַּר

וּפְדָה – יִפְדֶּה יִגְאֹל – יִגְאָל

בנין הפעיל ובנין הופעל:

יְחַרְם - יַחְרֵם (יש להגות את ההברה הראשונה בקמץ גדול).

פועל ושם מאותו השורש

וּגְאַל - גְּאַל, גְּאַלָּה וּמָכַר - מִמְכָּרוֹ, מִמְכַּרְתָּ עֶבֶד
תַּעֲבֹד - עֲבַדְתָּ עֶבֶד וְשָׁבַתָּה - שָׁבַת
תִּקְנֶה - מִקְנָתוֹ

טעמי המקרא בשירות התחביר

משפט תנאי

(כו, יח) וְאִם-עַד-יֵאלֶה לֹא תִשְׁמְעוּ לִי - תנאי

וַיִּסְפְּתִי לְיִסְרָה אֶתְכֶם שִׁבְעַ עַל-חַטָּאתֵיכֶם - תשובת התנאי

האתנחתא מחלקת את הפסוק לשני משפטים: התנאי ותשובת התנאי.

משפט מחובר

(כו, ו) וַנִּתְּתִי שְׁלוֹם בְּאַרְצָךְ

וְשָׁכַבְתֶּם וְאַיִן מִחֲרִיד

וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רְעָה מִן-הָאָרֶץ

וְחָרַב לֹא-תֵעָבֵר בְּאַרְצְכֶם:

הטעמים המפרידים - זקף קטן, אתנחתא וסוף פסוק, מחלקים את המשפט המחובר לארבעה משפטים.

"לַמִּד לַשׁוֹנֵד" – תִּיקוֹנֵי לַשׁוֹן

וּפְנִיתִי אֲלֵיכֶם – הַגִּייה שְׁגוּיָה: אֲלֵיכֶם.

וְהַשִּׁיג, וְהַשְׁבִּתִּי, וְהַפְקֵדְתִּי – הִיא שֶׁל בֵּן הַפְעִיל נִהְיֶית בְּחִירִיק וְלֹא בְצִירָה. הַגִּייה שְׁגוּיָה: הַשִּׁיג, הַפְקֵדְתִּי.

אֶעֱשֶׂה – אִי תְחִילִית בְּעֵתִיד מְדַבֵּר. הַגִּייה שְׁגוּיָה: אֲנִי יַעֲשֶׂה.

מִלָּה בַּפְּרָשָׁה

חֲמֻנֵיכֶם

(כו, ד) וְהִכְרַתִּי אֶת-חֲמֻנֵיכֶם

רש"י: חמניכם – מין ע"ז שפמעמילין על הגנות, ועל שם שפמעמילין צחמה, קרויין חמנים.

אבן עזרא: חמניכם – מגזרת: חמה, בתים העשויים להשתחוות לשמש, והנו"ן נוסף כמו: נשים רחמניות.

רד"ק ב"ספר השרשים" בסוף ערך חמ"ם: ... ויתכן לפרש כי מן השרש הזה והענין הזה "והכרתי את חמניכם", והנו"ן נוסף, ונקראו כן לפי שעשו אותם עובדי השמש.

סיכום דברי א"ע ורד"ק:

המילה חֲמֻנֵיכֶם היא מהשורש חמ"מ (גזרת הכפולים). שתי אותיות השורש הזהות התלכדו והדגש החזק הוא תשלום לאות החסרה. האות נ"י אינה שורשית, אלא חלק מהמשקל.

מהשורש חמ"מ: חָמוֹן, חֲמֻנֵיכֶם.

הַשְּׁמָה

(כו, לד) אֲזִי תִרְצֶה הָאָרֶץ אֶת-שַׁבְּתֹתֶיהָ כָּל יְמֵי הַשְּׁמָה

רש"י: כל ימי השמה – לָשׂוֹן הַעֲשׂוֹת, וּמִ"ס דָּגָשׁ בְּמָקוֹם כְּפֹל שְׁמָמָה.

רש"י מסביר שהפועל יְהַשְׁמָה הוא סביל. המילה היא צורת מקור של בנין הופעל. יש דגש חזק באות מי כתשלום להידמות שתי אותיות השורש, כמקובל בגזרת הכפולים.

אבן-עזרא: השמה – שם; ומשקלי השמות משתנים.

לכאורה הא"ע בא להדגיש שהמילה יְהַשְׁמָה אינה פועל (כמו יתחב"י) אלא שם (כמו יחב"י) ובזה הוא חולק על רש"י.

א"ע ממשיך ומציין שלשמות יש משקלים רבים וגם יְהַשְׁמָה הוא אחד מהמשקלים.

מִרְדָּ

(כו, לו) וְהִבֵּאתִי מִרְדָּ בְּלִבְכֶם

רש"י: והבאתי מרד – פִּחַד וְרָדָ לְכָב; מִ"ס שָׁל מִרְדָּ יְסוּד נוֹפֵל הוּא, כְּמוֹ מִ"ס שָׁל מוֹעַד וְשָׁל מוֹקֵשׁ.

הסבר דברי רש"י: האות מי אינה חלק מהשורש הנקרא בלשון רש"י "יסוד", אלא היא "יסוד נוֹפֵל", כלומר היא חלק מן המשקל (תבנית).

אבן עזרא: מרד – מפעלי הכפל; וכן "במועל ידיהם" (נחמיה ה, ו); מגזרת "ורד הלבב" (דברים כ, ח).

הסבר דברי א"ע: מרד – מהשורש רכ"כ.

גם **רד"ק** ב"ספר השרשים" מביא את המלה ימרדי בשורש רכ"כ.

אך הרשב"ם חולק.

רשב"ם: מרדך בלבבם – אינו לשון "רדך הלבב" (דב' כ, ח), "ואל הרך לבי" (איוב כג, טז); כי המ"ם של מרדך עיקר, שהרי הניגון במ"ם; כמו: "אהל" (בראשית ד, כ); "אכל בכסף" (דברים ב, כח); "וקראת לשבת עונג" (ישעיהו נח, יג). ואין חבר כי אם בתלמוד בשחיטת חולין: נתמרדך; ביאילו טריפות' (חולין מה, ב).

הרשב"ם טוען ששורש המלה ימְרָדִי הוא מר"כ. וזאת מפני "שהרי הניגון במ"ם" כלומר שהיא בהטעמה מלעילית, ומביא לכך ראיות ממילים נוספות ממשקל קָטַל.

סיכום הדברים:

רש"י, א"ע ורד"ק סוברים שהשורש הוא רכ"כ ולכן האות מי היא מוספית.

רשב"ם סובר שהאות מי היא אות השורש – מר"כ.

הרוצה להחכים עוד בנושא יעיין בפירוש "מודע לבינה" לרו"ה ובמלבי"ם כאן.

נִדְרָה

(כו, לו) וְנִדְרָה אַתֶּם קוֹל עֲלֶיהָ נִדְרָה

אבן עזרא: ויפחדו עד שירדפם קול עלה נדף – והוא שם התאר מבנין 'נפעל', ונו"ן השרש מבולע.

הסבר דברי א"ע: נדף – שם תואר בבנין נפעל מהשורש נד"פ בגזרת חפ"נ (חסרי פ"נ).

הדגש באות די הוא תשלום ל – ני הבנין שהידמתה לני השורש.

מִמְכָּר

(כה, כה) וְגֵאֵל אֶת מִמְכָּר אָחִיו, מִמְכָּר

שם מהשורש מכ"ר במשקל מְקַטֵּל. כמו: משקל, משטח וכד'. בצירוף הסמיכות עה"פ מנוקדת בפתח ולא בקמץ עקב התקצרות התנועה בשל התרחקות הטעם.

מִמְכָרוֹ - בצירוף כינוי השייכות.

(כה, מב) מִמְכָּרֶת עֶבֶד : צורת הנקבה של מִמְכָּר.

(כה, טז) לְפִי רַב הַשָּׂנִים תִּרְבֶּה מִקְנָתוֹ וּלְפִי מְעַט הַשָּׂנִים תִּמְעֵיט מִקְנָתוֹ

וּמִקְנָה רַב הָיָה לְבָנִי רְאוּבֵן וְלְבָנֵי גָד עָצוּם מְאֹד וַיֵּרְאוּ אֶת אֶרֶץ יַעֲזֹר וְאֶת אֶרֶץ גְּלָעָד וְהָיָה הַמָּקוֹם מְקוֹם מִקְנָה (במדבר לב, א)

מִקְנָה זֶה לְמִשְׁקַל שֶׁל מִמְכָּר אֵךְ הֵנִי מְנוֹקֶדֶת בְּסִגוּל וְלֹא בְּקִמְץ בְּהַשְׁפַּעַת הַסִּיּוּמַת הַיֵּא. הַשׁוֹרֵשׁ קִנִּי/ה.

צורת סמיכות

(כו, כה) נְקִם־בְּרִית

נְקִם - צורת הנסמך בצרוף סמיכות. בנפרד - נְקָם. היחטפות התנועה עקב התרחקות הטעם.

הפירוש: נקמה של הברית שכרת הי עם ישראל.

וכן מצאנו בספר שופטים: וְאַנְקָמָה נְקִם־אֶחָת מִשְׁתֵּי עֵינָי (שופטים טז, כח).

ניבים וביטויים

(כז, י) וְאֶכְלֶתֶם יֶשֶׁן נוֹשָׁן וְיֶשֶׁן מִפְּנֵי חֶדְשׁ תּוֹצִיאוּ

ישן נושן - ישן מאוד

ישן מפני חדש תוציאו - אמירה על הצורך להחליף דברים ישנים
בחדשים.

עֲלֵה נִדְף (כו, לו)

עלה נידף - עלה הזע עם כל משב רוח; חסר חוט-שדרה, רפה.

בְּשִׁבְרֵי לָכֶם מִטָּה-לָחֶם (כו, כו)

נשבר מטה לחמו - נשאר ללא מקור הכנסה, פרנסתו אינה זמינה יותר.

להארות, הערות
והצטרפות לרשימת התפוצה:
jelbirt@gmail.com

עיון בעלונים קודמים:
http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/ChinuchMukar/PikuahPedagogi/HebChar/parashat_week.htm